

Prosessuell interseksjonalitet: gutter, posisjoner og prosesser

Processual Intersectionality: Boys, Positions and Processes

Kristoffer Chelsom Vogt

Førsteamanuensis, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Kristoffer.Vogt@uib.no

Sammendrag

Ved oppmerksomhet om gutters problemer sier ofte forskere at disse må forstås interseksjonelt, men hva menes egentlig med det? Innenfor faglitteraturen pågår debatter om hvorvidt interseksjonalitet som perspektiv bør beholdes analyser av kvinner i multiple minoritetsposisjoner. Kritikere har også ment at interseksjonell analyse fokusert på binære kategorier som «konstituerer» hverandre, kan medføre statiske, det vil si lite prosessuelle, analyser. Denne artikkelen argumenterer for å kombinere et interseksjonelt perspektiv med C. Wright Mills (1959) sitt fokus på samspill mellom biografiske og historiske prosesser. Resultatet av en slik kombinasjon kan kalles prosessuell interseksjonalitet, og inviterer til å undersøke hvordan ulike dimensjoner av sosial ulikhet samspiller i historiske og biografiske prosesser.

Nøkkelord

Interseksjonalitet, gutter, kjønn, arbeid, utdanning, prosesser, C. Wright Mills

Abstract

Scholarly debates about boys have noted the interplay between gender and other dimensions of inequality. This article explores the foundations for intersectional analysis of boys' problems. Based on existing concerns about intersectional perspectives being prone to static analyses (of binary categories «constituting» each other) this article suggests supplementing an intersectional perspective with C. Wright Mills' (1959) emphasis on the dynamic relationship between history and biography. The resulting combination may be termed processual intersectionality and invites investigation of the ways in which dimensions of inequality interact in historical and biographical processes. The potential merit of processual intersectionality as a perspective is illustrated by a contextualized account of boys' problems in everyday life and over the life course.

Keywords

Boys, education, work, masculinity, intersectionality, processes, C. Wright Mills

Innledning

Kjønnsforskjeller blant barn og unge er i dag gjenstand for intens offentlig oppmerksomhet. En særlig kategori av kjønn bekymring de siste tiårene har dreiet seg om at gutter er i ferd med å bli samfunnets nye tapere. Bakgrunnen er blant annet at gutter i snitt presterer dårligere på skolen, ikke fullfører like mye utdanning som jenter, og havner oftere i fengsel. Der fortellinger om gutter som tapere har fått prege media og offentlig samtale, har faglige debatter vært mer nyansert. Både faglige bidrag og offentlige utredninger har forsøkt å få debatten vekk fra å handle om kjønn alene, og foreslått at nøkkelen til forståelse av gutters problemer ligger i samspill mellom kjønn og andre dimensjoner av ulikhet, slik som sosial klasse, etnisitet osv. (Backe-Hansen, Walhovd og Huang 2014; Bakken 2008; Nielsen og Henningsen 2018; NOU 2018, NOU 2019; Røthing 2014; Vogt 2018).

Samvariasjon mellom variabler har lenge vært et sentralt anliggende i samfunnsvitenskapene. Innenfor kjønnsforskningen har denne typen tematikker de siste tiårene blitt drøftet med utgangspunkt i begrepet «interseksjonalitet». Begrepet ble skapt for å betegne situasjonen til svarte kvinner i USA, og andre identiteter og posisjoner kjennetegnet av multipl undertrykkelse (Crenshaw 1989). Siden den gang har begrepet blitt et sentralt, men også omstridt omdreiningspunkt for diskusjoner innen feministisk teori. Det har blant annet vært debatt om hvorvidt interseksjonalitet som perspektiv bør være forbeholdt analyser av kvinner i multiple minoritets-situasjoner, eller om det også har verdi for forståelse av majoritetsgrupper, som for eksempel hvite menn (Christensen og Siim 2010; Coston og Kimmel 2012; Staunæs 2003). Interne kritikere i faglitteraturen om interseksjonalitet har uttrykt bekymring for at et fokus på binære kategorier som «konstituerer» hverandre, kan resultere i statiske analyser (Choo og Ferree 2010; Christensen 2019; Gunnarsson 2017; Jorba og Rodó-Zarate 2019, McCall 2005). Med utgangspunkt i denne kritikken drøfter denne artikkelen muligheten for å kombinere et interseksjonelt blikk på gutters problemer med en mer prosessuell teoretisk tilnærming, nærmere bestemt C. Wright Mills begrep sosiologisk fantasi, som fokuserer på samspill mellom biografiske og historiske prosesser (Mills 1959). Ved å kombinere to ulike teoritradisjoner som er fokusert på henholdsvis posisjoner og prosesser, og gjennom illustrerende eksempler fra foreliggende forskning om gutters problemer, utvikles et begrep om *prosessuell interseksjonalitet*. Prosessuell interseksjonalitet inviterer til å undersøke hvordan ulike dimensjoner av sosial ulikhet samspiller i historiske og biografiske prosesser. For å illustrere dette er andre halvdel av artikkelen viet diskusjon av eksempler fra foreliggende empiri om gutters problemer. Det å kombinere et interseksjonelt blikk med et prosessuelt blikk er særlig betimelig når det gjelder barn og unge, fordi deres historisk spesifikke hverdags erfaringer kan få særlig store ringvirkninger senere i livsløpet.

Interseksjonell analyse som statisk

I løpet av de siste tiårene har begrepet interseksjonalitet blitt et sentralt perspektiv innen kjønnsforskningen. Det retter oppmerksomhet mot samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet/forskjell/makt, og da særlig mot at rase, klasse, kjønn, seksualitet, etnisitet, egenskaper og alder opererer som «gjensidig konstruerende fenomener» (Collins 2015:1). Interseksjonalitet har blitt beskrevet som alt fra et perspektiv, et begrep, til en type analyse (se Collins 2015:13 for en oversikt). Selve begrepet har sitt opphav innenfor svart feminisme, og et miljø for rase/klasse/kvinnestudier i USA på slutten av 1980-tallet (se Collins 2015:13). Fokus i denne artikkelen ligger ikke på å gi en generell redegjørelse for den etter hvert svært omfattende faglitteraturen om interseksjonalitet, men å redegjøre for utvalgte kontroverser som har relevans ved kontekstualisert forståelse av gutters problemer.

Denne artikkelens fokus på gutter aktualiserer et omstridt spørsmål om hvorvidt menn kan være interseksjonelle subjekter. I studier av maskulinitet – aksepterte måter å gjøre mannlig kjønn (Connell 1995) – har interseksjonelle analyser i løpet av 2000-tallet hvert blitt mer vanlig, men da særlig i studier av menn med et eller flere åpenbare minoritetstrekk, som for eksempel homofile menn eller minoritetsmenn (Christensen, Larsen og Jensen 2017). Det har vært fremmet omfattende kritikk, særlig fra enkelte amerikanske feminister, av den måten interseksjonalitet som begrep har utviklet seg på under sin reise til Europa (se Christensen og Jensen 2019:22). Enkelte har særlig beklaget seg over at det opprinnelige fokuset på multipl underordning («subordination») ofte forsvinner, og at begrepet har blitt kooptert, «hijacked» (Davis og Zarkov 2017:321) og hvitvasket. Bruk av interseksjonalitetsteori til å analysere hvite høyre-ekstreme menn (Coston og Kimmel 2012) har her vært særlig kon-

troversielt. Kritikerne mener at interseksjonalitet ble utviklet for å belyse *underprivilegertes* posisjon, og bør avgrenses til dette formål. Når jeg i denne artikkelen argumenterer for å verdien av å forstå noen gutters problemer interseksjonelt, støtter jeg meg på bidrag som har argumentert for å også analysere ulike majoriteter i et interseksjonelt perspektiv, og insistert på at spørsmål om hvem som er privilegert og underprivilegert ikke kan bestemmes forut for empirisk undersøkelse (Christensen og Jensen 2019; Christensen og Siim 2010; Staunæs 2003; Yuval-Davis 2011).

En annen og beslektet kritikk innen interseksjonalitetslitteraturen som har særlig relevans for forståelse av gutters problemer, går ut på at begrepet inviterer til statiske, det vil si lite prosessuelle, analyser. Når samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet adresseres i denne litteraturen, skjer det ofte ut fra en forestilling om at ulike kategorier «konstituerer» både posisjoner og subjektiviteter (McCall 2005). «Mutual constitution» har blitt et sentralt begrep i interseksjonalitetslitteraturen (Jorba og Rodó-Zárate 2019:176). Kategorier omtales med dette utgangspunkt som om de var objekter («categories as objects»), ofte med tingliggjøring («reification») som resultat (Jorba og Rodó-Zárate 2019:196). Kritikere har innvendt at denne typen analyse er lite egnet til å fange «the ultimately processual-practical character of power relations» (Gunnarsson 2017:123). Det er i denne sammenheng verdt å bemerke at «intersection», som betyr treffpunkt eller veikryss på engelsk, i utgangspunktet er en mer spatial (stedsmessig) enn temporal (tidsmessig) metafor. Choo og Ferree (2010) har, i et forsøk på å beskrive sosiologiske tilnærminger til interseksjonalitet, påpekt at noen bidrag har vært mer «prosess-orienterte» enn andre. Disse mer prosess-orienterte bidragene har imidlertid i hovedsak fokusert på diskursive prosesser (Choo og Ferree 2010:134), altså på hvordan mening konstrueres språklig, og i mindre grad på biografiske og historiske prosesser.

Etterlysningene av mer prosessuelle bidrag i studier av interseksjonalitet er analog med kritiske bemerkninger om begrensningene ved multivariate tverrsnittsanalyser (Abbott 2016; Becker 1992; Platt 1992). Samvariasjon mellom variabler har lenge vært et sentralt anliggende for samfunnsforskere som har sett verdien av å unngå å blande sammen ting som burde holdes adskilt, men samtidig unngå separat analyse av forhold som henger sammen. Fra og med andre halvdel av 1800-tallet ble det utviklet statistiske analyseteknikker til dette formål (Spiegelhalter 2019), og etter andre verdenskrig ble et «variabelbasert» paradigme dominerende i sosiologien (Abbott 1997). Slike multivariate tverrsnittsanalyser har blitt kritisert for å avle statiske bilder av samfunnsforhold. Delvis som et resultat av denne kritikken har det de siste tiårene vokst fram et mer prosessuelt metodisk «paradigme» innen kvantitativ livsløpsforskning, sekvensanalyse (Ritschard og Studer 2018). Abbott, en av dem som bidro med å tilpasse sekvensanalyse til samfunnsvitenskapelige formål, er den som har klarest tatt til orde for en mer prosessuell sosiologi (Abbott 2016). Han er blant flere kritikere som, inspirert av amerikansk pragmatisme og den tidlige Chicagoskolen i sosiologien, har innvendt at variabler i tverrsnittsanalyser ofte ser ut til å «envision a world in which variables do all the acting and interacting» (Becker 1992:210). Denne typen bemerkninger om multivariate tverrsnittsanalyser har påfallende likhetstrekk med kritikken av interseksjonelle analyser som statistisk. I begge sammenhenger er den sentrale innvending at en mister prosesser av syne, og dermed overser «the temporal dimension in which, as everyone recognises, phenomenon occur» (Becker 1992:208). Når Platt (1992:45) for eksempel kritiserer en del kvantitative analyser for å se sine undersøkelsesenheter «merely as the point of intersection of variables» og å glemme at de er hele mennesker med sine egne livshistorier, minner det om Moi (2015:191) sin kritikk av interseksjonalitetsteori som abstrakt og «unable to pay philosophical attention to the particular case».

Todelinger av befolkningen som utgangspunkt

Innen interseksjonalitetslitteraturen konseptualiseres ofte dimensjoner av ulikhet som todelt. Williams (2013:6) sier for eksempel: «Our task, then, is to explain how power operates through socially constructed and historically specific binary oppositions». Her konseptualiseres de aktuelle makt- og ulikhetsdimensjonene som binære opposisjoner. En slik analyse reiser spørsmål av svært gammel dato innen samfunnsvitenskapen, om hvordan befolkningen kan inndeles i ulike grupper med formål å forstå betydningen av sosiale skillelinjer. Ofte preges slike inndelinger av at mennesker har vondt for å tenke klart om distribusjoner, og da ofte griper til enkle todelinger som tankeredskap til forståelse. En av de eldste kjente todelingene av befolkningen, brukt allerede i de første bystater, var skillet mellom barbarer og byfolk (Scott 2017). I dag brukes en rekke nyere todelinger som inviterer til å se befolkningen som utgjort av to separate grupper, menn og kvinner, etnisk minoritet og majoritet, trans og cis, arbeiderklassen og middelklassen, de 99% og de 1% rikeste, for å nevne noen. Inndelinger av befolkningen knyttet til spørsmål om makt og ulikhet er generelt kontroversielle. Rasebegrepet har lenge vært gjenstand for intens diskusjon (Andersson 2018) og de siste årene har det vært økende debatt om todeling av kjønn som variabel. Inndeling av befolkningen i ulike samfunnsklasser har også lenge vært omdiskutert. Et vesentlig punkt i Webers konstruktive kritikk av Marx var at en todeling mellom arbeidere og kapitalister overså viktige nyanser. Det var på denne bakgrunn at Weber foreslo en mer fingradert analyse av sosial «lagdeling» (stratifikasjon). Han tok samtidig til orde for en flerdimensjonal analyse av ulikhet, med fokus ikke bare på klasse (markedsposisjon), men også på spørsmål om sosial ære (status) og forutsetninger for politisk mobilisering (parti) (Scott 1996).

Som vi skal se i den empiriske drøftingen, passer bildet fra interseksjonalitetslitteraturen av todelt makt- og ulikhetsdimensjoner som «konstituerer» subjekter i tilsynelatende statiske befolkningsgrupper dårlig overens med en kontekstualisert forståelse av gutters problemer. En åpenbar motvekt mot dualismer og endimensjonalitet er analyser av samspill mellom flere graderte dimensjoner over tid. På denne bakgrunn er det hensiktsmessig å kombinere et interseksjonelt perspektiv med et mer prosessuelt perspektiv.

Samspill mellom biografiske og historiske prosesser

Den amerikanske sosiologen C. Wright Mills (1916-1962) skrev lite om kjønn. Hans tilnærming er imidlertid et verdifullt supplement i forståelsen av overlappende ulikhetsdimensjoner, og deriblant kjønn, fordi den retter oppmerksomhet nettopp mot det dynamiske forholdet mellom biografiske og historiske prosesser, som så langt i liten grad har blitt tematisert i faglitteraturen om interseksjonalitet. Mills er blant annet kjent for boken «The sociological imagination» som kom ut i 1959. Han beskriver sosiologisk fantasi som «the capacity to shift from one perspective to another – from the political to the psychological ... from the most impersonal and remote transformations to the most intimate features of the human self – and to see the relations between the two» (Mills 1959:7). Den sosiologiske fantasi setter oss i stand til å oppdage relasjonene mellom historisk utvikling og enkeltpersoners liv, gjennom å gjøre kontekstualiserte analyser (Mills 1959:6). Mills' kritikk mot Parsons og Lazarsfeld, som var toneangivende sosiologer i hans samtid, var begrunnet i at begge perspektiver førte til abstrakte og dekontekstualiserte analyser som overså sammenhenger mellom biografi og historie (Scott og Nilsen 2013). En videreføring av Mills' tilnærming finner vi i livsløpsforskningen. Elder (1974), som grunnla den kontekstualistiske livsløpsforskningen, viser til Mills som en viktig inspirasjon.

Prosessuell interseksjonalitet

Jeg vil i det følgende bruke eksempler fra foreliggende forskning til å illustrere hvordan interseksjonell analyse kan kombineres med et Mills-inspirert blikk for sammenhenger mellom historie og biografi. Resultatet kan kalles prosessuell interseksjonalitet, et perspektiv som inviterer til å undersøke hvordan ulike dimensjoner av sosial ulikhet samspiller i historiske og biografiske prosesser. I det følgende illustreres de potensielle fruktene av en slik teorikombinasjon for en kontekstualisert forståelse av gutters utfordringer i hverdagen og over livsløpet.

Krysningspunkt mellom samfunnsgrupper og framvekst av problemforståelser

Med prosessuell interseksjonalitet som utgangspunkt blir det tydelig at selve defineringen av gutters ulike problemer er et produkt av lange historiske prosesser, og spenninger mellom ulike samfunnsgrupper. Dette kan virke åpenbart, men er verdt å påpeke fordi, som Tinkler og Jackson skriver i en diskusjon om kjønn og skole i England, «relatively few scholars engage critically with history as they grapple with current issues» (Tinkler og Jackson 2014:70). Et raskt historisk tilbakeblikk for Englands del avdekker at det aldri *har* vært en tid der det kun var mannlige lærere i skolen. Så snart skolegang ble tilgjengelig og påbudt for alle økte etterspørselen etter rimeligere lærere og kvinner ble rekruttert i store antall (Tinkler og Jackson 2014). Dette er relevant fordi gutter og menns problemer ofte blir sett i sammenheng med en slik opplevd «feminisering» av samfunnets institusjoner (Mac an Ghail og Haywood 2007:75). Denne forestillingen om at feminisering skaper utfordringer for gutter og menn har en lang historie. I antikkens Roma advarte blant andre Kato den eldre mot å gi (elite-) kvinner plass i senatet; «once they have achieved equality, they will be your masters», og feminiseringsfrykt har siden vært framtreddende blant annet i hekseprosessene og i mellomkrigstidens fascisme (Holland 2006:60).

Et interseksjonelt, men samtidig prosessuelt blikk kan også bidra til å oppdage historiske mønster med hensyn til hvilke undergrupper av gutter det har vært mest uro over. Bekymring for unges overganger fra utdanning til arbeid oppsto under 1800-tallets urbanisering, og rettet seg særlig mot arbeiderklassegutters lediggang i storbyer (Maguire og Ball 2011). I USA sto spørsmål om rase også sentralt i de tidlige storby-bekymringene, der også med svarte unge arbeiderklassekvinner som disiplineringsobjekt (Du Bois 2017; Hartman 2019). Med andre ord, helt siden en begynte å bekymre seg for ungdom i moderne samfunn, har ulike varianter av sammenfall mellom dimensjoner av ulikhet (kjønn, klasse, rase, alder) stått sentralt i de historiske prosesser hvor igjennom bekymringen er blitt skapt.

Prosessuell interseksjonalitet er også relevant ved undersøkelse av de guttene som blir samfunnets mest marginaliserte menn. Fordi menn er i stort flertall blant innsatte i fengsel, nevnes kriminalitet som et gutteproblem, men i bakgrunnen for hvorfor en liten andel av gutter blir kriminelle, finner en både samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet, og samspill mellom biografiske og historiske prosesser. I et ulikhetsperspektiv har det aldri vært tilfeldig hvilke gutter som havner i fengsel. Innsatte kommer, nå som før, oftere fra fattige familier og har selv lite utdanning (Revol 2014). De som er involvert i mer alvorlig narkokriminalitet, er også vanligvis unge fattige menn med en vanskelig oppvekst bak seg (Shammas, Sandberg og Pedersen 2014). Historisk sett er det ikke noe nytt at det store flertall av fanger er menn, så om dette skulle knyttes til en feminisering av samfunnet, må det i så fall være snakk om en svært langvarig feminiseringsprosess. Et mer betimelig historisk perspektiv kunne ligge i å se innsattes erfaringer i sammenheng med det siste halve århundrets

kriminalisering av narkotika (over halvparten soner for ruskriminalitet), med tilhørende avviksdefinerings av de undergrupper av menn som gjennom befatning med narkotika opplevs å forstyrre det moderne samfunns sosiale orden. Prosessuell interseksjonalitet er også her egnet til å rette oppmerksomhet mot det historiske og biografiske bakteppet for noen gutters problemer.

Prosessuell interseksjonalitet og sosial bakgrunn

Betydningen av sosial bakgrunn for unges veier gjennom utdanningssystemet og inn i arbeidslivet ble først studert systematisk gjennom studier av intergenerasjonell sosial mobilitet. Sosial mobilitet ble et sentralt forskningsfelt i etterkrigstiden, blant annet fordi denne typen sammenlikning mellom barn og foreldre (i praksis fedre og sønner) ble regnet som en indikator på hvor åpent, og dermed hvor «demokratisk», et samfunn var. Spørsmålet om hvilken av foreldrenes posisjon en skal ta utgangspunkt i når en søker å forstå sosial bakgrunn ble i mobilitetsforskningens begynnelse tatt for gitt – selvsagt var det farens yrke som avgjorde alle i familiens klasseposisjon. Under debatter på 1980-tallet ble dette sett som ett av utallige eksempler på at kvinner ble oversett og usynliggjort (Crompton 1989). Om en måler sosial bakgrunn ut fra foreldres utdanningsnivå, som i dagens Norge er utbredt grunnet lett tilgjengelige registerdata, ser en at stadig flere barn nå har mødre med mer utdanning enn fedrene. Og om en måler klassebakgrunn ut fra utdanningsnivå (slik for eksempel Skarpenes og Sakslind 2019:5 gjør), vil en og samme ungdom kunne ha en mor som klassifiseres som middelklasse (fordi hun har fullført en høyere utdanning), og en far som klassifiseres som arbeiderklasse (fordi han har fagbrev, det vil si utdanning på videregående-nivå). Med en slik måling vil det være irrelevant om denne faren tjener bedre enn sin kone. Hvilken av foreldrene som har mest utdanning (mor eller far), kan i tillegg ha ulik betydning for gutter og jenter (se Hjellbrekke og Korsnes 2008). Strekker en de familiemessige tidslinjene lenger og tar besteforeldre med i bildet, slik stadig flere forskere nå begynner å gjøre (Hansen 2011; Herlofson og Hagestad 2012; Møllegaard og Jæger 2015; Vogt 2019b), kompliseres bildet ytterligere, blant annet fordi ens utdanningsnivå betydde noe helt annet i den historiske konteksten som dagens besteforeldre handlet i. De blant dagens bestefedre som hadde lite formell utdanning, kunne for eksempel oppleve oppad sosial mobilitet over livsløpet gjennom mobilitetskanaler i arbeidslivet som siden den gang i noen grad har blitt stengt ved innføring av mer formelle kompetansekrav (Vogt 2017).

Jo nærmere en går inn og ser på hva som skjuler seg bak enkle klassifiseringer av barn og unges sosiale bakgrunn, jo mer framstår det altså som en cocktail av overlappende graderte fordelinger mellom familiemedlemmers utdanningsnivå, yrkesposisjoner og inntekt. Prosessuell interseksjonalitet inviterer til nyansert analyse av hvordan barn og unges sosiale bakgrunn er sammensatt og endres, både historisk og i den enkelte familie. Bak enkle klassifiseringer av sosial bakgrunn synger ikke bare samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet, men også dynamikker mellom biografiske og historiske utviklingsprosesser. Gevinstene ved å bruke enkle todelinger og å analysere dem statisk, må veies opp mot kostnaden ved å overse relevant variasjon og endring.

Prosessuell interseksjonalitet og etnisitet

Etter hvert som Norge i løpet av de siste tiårene har opplevd økt innvandring, har forskning på hva som ligger bak unges problemer i økende grad tatt hensyn til en ny dimensjon av sosial ulikhet: etnisitet. Begrepet etnisitet er utviklet for å kunne studere og snakke om betydningen av opphav i ulike folkegrupper uten å bruke det mer kontroversielle begre-

pet rase (Andersson 2018). Som når det gjelder andre dimensjoner av ulikhet er også operasjonaliseringen av etnisk bakgrunn kontroversiell, og også her er relevansen av samspill med andre dimensjoner av ulikhet, og dynamikk mellom historiske og biografiske prosesser tydelig.

Statistiske todelinger av befolkningen, som innvandrere vs ikke-innvandrere, etnisk minoritet vs majoritet, er mye brukt i både forskning og offentlig debatt. Dette er imidlertid også en ulikhetsdimensjon hvor en kan være tjent med å stagge sin hang til todeling dersom en ønsker en kontekstualisert forståelse av gutters problemer. Den interne variasjonen (heterogeniteten) internt i kategoriene «innvandrere» eller «minoritet» er enorm. Det er for eksempel vesentlige forskjeller mellom ulike innvandringsgrupper med ulik nasjonalt og regionalt opphav når det gjelder skoleprestasjoner, utdanningsoppnåelse og integrasjon på arbeidsmarkedet (Hermansen 2016), og det oppstår også her spørsmål om hvordan en klassifiserer de stadig flere barn og unge hvor foreldrene har ulikt opphav, spørsmål som er nært beslektet med de som lenge har vært omdiskutert i klasse- og mobilitetsforskningen.

Kjønn har vist seg å ha stor betydning for minoritetsungdoms veier gjennom utdannings-systemet og inn i arbeidslivet. Også her er den tidsmessige rammen for samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet tydelig. Det overordnede mønster de siste tiårene har vært at jenter med minoritetsbakgrunn gjør det bedre i utdanningssystemet og er statistisk overrepresentert på prestisjefylte profesjonsutdanninger. Deres preferanse for utdanningstyper kjennetegnet av et nært og trygt samsvar mellom bestemte utdanningskategorier (medisin, psykologi, jus og farmasi) og posisjoner i yrkeslivet (lege, psykolog, jurist og farmasøyt) kan blant annet tolkes på bakgrunn av studier av etnisk diskriminering i arbeidslivet. Det å søke seg til deler av arbeidslivet hvor formelle krav til kompetanse betyr mye ved ansettelse, slik det blant annet gjør i den kvinnedominerte offentlig sektor, kan fungere som en beskyttelse mot diskriminering. Rommet for skjønnsvurdering av kompetanse er større i privat sektor, og dette kan være noe av forklaringen på hvorfor det å ha et utenlandsk klingende navn er mest negativt for menn når det gjelder det å bli innkalt til jobbintervju eller ikke (Midtbøen og Rogstad 2012). Generelt ser avkastning i arbeidslivet etter endt utdanning ut til å variere etter ulike kombinasjoner av kjønn, utdanningsnivå og etnisk bakgrunn, selv om mønsteret i denne komplekse variasjonen ennå ikke er blitt fullt ut kartlagt i forskningen (se Reisel, Hermansen og Kindt 2019). Forutanelser om slike sammenhenger kan i seg selv tenkes å ha betydning for barn og unges utdanningsprestasjoner og utdanningsvalg. En gutt med etnisk minoritetsbakgrunn sa for eksempel som informant i en studie: «Hvorfor skal jeg ta utdanning når jeg uansett ender med å kjøre taxi?» (Rogstad 2016:149). Også blant gutter med innvandrerbakgrunn – som i gjennomsnitt gjør det dårlig i utdanningssystemet – er det stor variasjon. Denne gruppen har for eksempel lavere fullføringsrate i videregående, men blant de av dem som fullfører videregående er det til gjengjeld flere enn i majoritetsbefolkningen som går videre inn i høyere utdanning (Reisel, Hermansen og Kindt 2019:860).

Etnisitet som dimensjon av sosial ulikhet har i seg selv åpenbare prosessuelle sider, med forskjeller etter både innvandringstidspunkt, mellom ulike kohorter av innvandrere, etter innvandringsalder, og mellom innvandrerne selv og deres etterkommere, og også her kan dynamikker mellom historiske og biografiske prosesser gi opphav til komplekse utfall. Menn med innvandrerbakgrunn tar nå for eksempel over flere jobber i renholdsbransjen, blant annet med begrunnelse om at de er fysisk sterkere enn kvinner og dermed bedre i stand til å etterkomme stadig høyere produktivitetskrav (Orupabo og Nadim 2019). Desegregering av et tradisjonelt kvinnedominert yrke kan dermed komme til å medføre økt utestenging av innvandrerkvinner fra arbeidslivet.

Gutters problemer og kontekstualiserte erfaringer

Prosessuell interseksjonalitet inviterer også til å stille spørsmål ved forestillinger om gutter som teoritrøtte og skoleleie unge mennesker, hvis største problem er at de presterer dårlig på skolen, ender opp med å fullføre mindre utdanning enn jenter, og derfor blir tapere i det nye arbeidslivet. De empirisk sett misvisende premisene for en slik fremstilling er blitt drøftet andre steder (Vogt 2018). Jeg vil her illustrere verdien av prosessuell interseksjonalitet ved å bruke eksempler som hittil i liten grad har blitt løftet fram i debatten.

Sted, også innenfor rammen av en og samme nasjonalstat, er en viktig, men lite belyst dimensjon av sosial ulikhet i faglige diskusjoner om gutters problemer. Fremstilling av folk med lite utdanning som overflødig i kunnskapssamfunnet (Vogt 2016), kan se ut til å særlig ha rammet unge gutter og menn på bygda (Areschoug 2019; Pedersen og Gram 2018). Gutter og unge menn som bor på bygda, utsettes for en ekstra dose stigmatisering som «tapere», og også når det gjelder sted som dimensjon av ulikhet er samspill mellom biografiske og historiske prosesser høyst relevant. Skapelsen av «gutta på bygda» som stigmatisert kategori har en periode-spesifikk historisk-institusjonell bakgrunn, dels i en global forflytning av arbeidsintensiv produksjon til lavkostland siden 1980-tallet, dels i utstrakt konkurranse fra arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa på 2010-tallet, og ikke minst i unge kvinners flytting til større byer for å ta høyere utdanning, særlig siden høyskolereformen i 1978. Disse kjønnede globaliserings- og sentraliseringsprosessenes innflytelse på unge gutter og menn sine liv er i stadig endring, og påvirker dermed ulike fødselskulls livsløp på ulike måter. Et sjelden bemerket, men grunnleggende forhold her er at tiltrenget utdanningsnivå fremdeles er tilpasset lokale arbeidsmarkeder. Å tenke at samme utdanningsnivå skulle være tiltrenget i alle lokale settinger, er et eksempel på måling av bygdegutta ut fra bygdeguttas lest.

En institusjonell endring som har hatt store konsekvenser for særlig unge kvinners veier gjennom utdanningssystemet, er de siste tiårs tiltakende akademisering av kvinnedominerte utdanningsløp. Innføring av mastergrad som ny norm i flere høyskoleutdanninger (sykepleie, sosialt arbeid, lærer og barnevern) er bare siste ledd i en lang utdanningsekspanjon, drevet fram blant annet av profesjonskamp for å oppnå høyere status og lønn for kvinnedominerte arbeidsoppgaver. Det samlede resultat av denne institusjonelle utviklingen legger premisene for unges livsløp i dag, og er høyst relevant i forståelsen av det som i dag er definert som et av gutters store problemer; at de ikke fullfører videregående like hurtig, og ikke tar like mye høyere utdanning, som kvinner. I refleksjon omkring dette faktum glemmes ofte at det finnes fire typer veier inn i arbeidslivet utenom den akademiske vei, som alle benyttes mer av menn. Den første veien er veien som ufaglært. Den andre er veien som faglært. Den tredje kalles ofte Y-veien, og består av muligheter for opptak til visse mannsdominerte retninger innen høyere utdanning uten studiekompetanse eller allmennfaglig påbygning. Den fjerde mindre akademiske veien inn i arbeidslivet består av videreutdanninger på såkalt mellomliggende nivå (fagskoler, mesterbrev), som en kan ta etter fagbrev i en rekke mannsdominerte fag. Med andre ord skyldes ikke det at unge kvinner tar og fullfører høyere utdanning i større grad enn unge menn bare deres individuelle valg og prioriteringer. Det kan også forklares med strukturelle forhold som legger til rette for at menn kan benytte mindre akademiserte veier inn i arbeidsmarkedet.

Teoritrøtthet blir ofte fremhevet som et gutteproblem, men rammer også mange jenter. Ut fra prosessuell interseksjonalitet er teoritrøtthet ikke først og fremst et individuelt trekk, men et produkt av erfaringer i periode-spesifikke institusjonelle kontekster. Det er nært knyttet til institusjonelle endringer over de siste tiårene, som har berørt ulike kohorter på forskjellige måter. Det at Reform 94 medførte en teoretisering av yrkesfaglig videregående er velkjent (Hegna mfl. 2012). Siden den gang har i tillegg en internasjonal trend drevet skoler

over hele verden mot å innrette virksomheten etter standardiserte mål som kan testes, ofte under dekke av å skulle løfte de svakeste elevene (Robinson 2016). De langsiktige konsekvensene av denne trenden er ennå uklare. Den guttedominerte herje-leken, som er svært positiv for hjernens utvikling (Scott og Panksepp 2003), kan se ut til å være særlig hardt rammet. Prosessuell interseksjonalitet inviterer til å se spørsmålet om gutters skoleerfaringer og lek i kontekst av større historiske utviklingstrekk; en global krig ikke bare mot gutters lek, men mot lek generelt (Sahlberg og Doyle 2019).

De siste årene har relevansen av modning for forståelse av gutters problemer fått betydelig oppmerksomhet (Grøgaard og Arnesen 2016; NOU 2018), men det har foreløpig vært forholdsvis lite diskusjon om de historisk-institusjonelle endringsprosessene som gjør ulik modningstakt til et stadig større problem. I alt barn lærer er det en enorm variasjon med hensyn til timing. I det å lære å gå er det for eksempel stor variasjon, men alle ender opp med å kunne gå omtrent like bra. I det å lære å snakke likeså; alle lærer seg å snakke. Dette er banale observasjoner, men i møte med vår tids standardiseringsfremstøt radikale erkjennelser. Større gjennomganger av internasjonal utdanningsforskning viser nå tydelig at det ikke er slik at jo tidligere en lærer noe, jo bedre (Sahlberg og Doyle 2019). Variasjonsbredden i barn og unges utvikling blir *gjort* til et problem når det samme forventes av alle samtidig. Dette skaper antakelig noen særlige utfordringer for gutter fordi de på flere måter er senere utviklet. Institusjonelle omstendigheter kan gi større eller mindre rom for barns fra naturens side ulike utviklingstakt. Dette er noe av bakgrunnen for at det i norsk skole ikke blir gitt karakterer i barneskolen, men transnasjonale organisasjoner (og da særlig OECD sin PISA-test), nasjonale prøver og kartleggingsprøver, samt en underskog av kommersielle programmer, som har inntatt skoler og barnehager på 2000-tallet (Pettersvold og Østrem 2019), har ledet i en annen retning. Prosessuell interseksjonalitet inviterer til å sette kunnskap om gutter og jenters ulike modningstakt, og visse gruppers problematiske skole-erfaringer, i sammenheng med bred kunnskap om historisk-institusjonelle endringsprosesser.

Prosessuell interseksjonalitet og hverdagerfaringer

Prosessuell interseksjonalitet inviterer også til undersøkelse av hvilken betydning variasjon i unges hverdagerfaringer får over livsløpet. Det er veldokumentert at de måter barn og unge tilbringer sin hverdag på, varierer etter sosial bakgrunn, kjønn og etnisitet. Det er langt mindre kunnskap om hvilke biografiske og historiske prosesser denne variasjonen inngår i. Kan for eksempel nettverk og kompetanser opparbeidet gjennom engasjement i organisert idrett være noe av grunnen til at gutter klarer seg bedre på arbeidsmarkedet med mindre utdanning, spurte Nielsen og Henningsen (2018) nylig. Slike sammenhenger er kanskje sannsynlige, men enn så lenge i stor grad udokumenterte. Forskning har slått fast at fedre fra øvre sjikt av den økonomiske middelklassen er de som er aller mest engasjert i barn og unges organiserte idrettsaktiviteter (Stefansen, Smette og Strandbu 2018), men hvilke følger slik innsats får over livsløpet, og om det her er forskjeller mellom gutter og jenter, er mer usikkert. Jenter med innvandrerbakgrunn er de som i aller minst grad er engasjert i organisert idrett, og dette er framhevet som en vesentlig politisk utfordring de siste årene fordi det knyttes til negativ sosial kontroll (NOU 2019:93). Det er imidlertid lite forskning på hvilke aktiviteter disse jentene prioriterer framfor organisert idrett. Det er også svært begrenset kunnskap om historiske trender i, og livsløps-implikasjoner av, de aller mest skadelige hverdagerfaringer, som overgrep og sosial ekskludering.

Det at mennesker tilpasser sin oppførsel til de situasjoner og institusjoner de handler innenfor i hverdagen har relevans for forståelse av gutter, menn og maskuliniteter i et ulikhetsperspektiv. Willis' studie *Learning to Labor* (Willis 1977) la i sin tid grunnlaget for

en innflytelsesrik tradisjon innen utdanningssosiologien med et særlig blikk for skolemotstand fra gutter med arbeiderklassebakgrunn (Delamont 2000). Prosessuell interseksjonalitet inviterer til et temporalt hverdagsperspektiv på denne tematikken. En nyere studie fra England fant for eksempel at unge arbeiderklassmenn der i noen grad var som «kameleon». Måten informantene uttrykte sin maskulinitet varierte i løpet av dagen, alt etter hvilken sosial sammenheng de befant seg i: «young working-class men are not locked into displaying just one performance of masculinity, but have the agency to switch between performances and to adopt multiple identities» (Ward 2015:215). Dette gir en enkel illustrasjon på hvordan undersøkelse av variasjon over tid, i dette tilfellet tid på hverdagsnivå, kan tjene til å nyansere statiske og stereotype bilder.

Da svenske maskulinitetsforskere utforsket bakgrunnen for gutters underprestasjon i utdanningssystemet, ved hjelp av langvarige feltarbeid i klasserom, kom de fram til at gutter ble særlig umotivert av å «att bedömas, mätas mot andra barn og ständigt pekas ut som otillräklig» (Nordberg og Saar 2008:220). Prosessuell interseksjonalitet inviterer til å rette oppmerksomhet mot hvordan visse gutters problemer er nært knyttet til periode-spesifikke institusjonelle ordninger, i dette tilfellet økt frekvens og vektlegging av måling. De hverdagssteder som slike gutter trekker seg tilbake til når de møter nederlag på skolen, er også historisk spesifikke, og har over de siste tiårene blitt stadig mer digitale (Vogt 2019a). Prosessuell interseksjonalitet inviterer til oppmerksomhet mot den overordnede historisk-institusjonelle konteksten som unge gjør sine biografiske hverdags erfaringer innenfor, uten å miste av syne hvordan slike erfaringer betinges av ulike dimensjoner av sosial ulikhet. Et slikt perspektiv kan utgjøre et egnet utgangspunkt for å undersøke forbindelser mellom ulike gruppers utfordringer og reaksjoner på dagens institusjonelle ordninger. Noen er mer skolelei enn andre, men samtidig er det verdt å bemerke indikasjoner på en *generell* motivasjonskrise blant barn og unge, som preger biografiske erfaringer på tvers av ulike dimensjoner av ulikhet, om enn på ulike måter for ulike grupper (Katznelson, Sørensen og Illeris 2018).

Avslutning

Like riktig som å si at gutter er tapere i skolen, er det å si at menn er vinnere i arbeidslivet, men ingen av disse beskrivelsene er særlig presise ettersom de gjennom sin todeling og endimensjonalitet maler over den interne variasjonen blant gutter og jenter, menn og kvinner. Denne artikkelen har drøftet de teoretiske forutsetningene for det flere forskere de siste årene ofte har anbefalt; interseksjonell analyse av gutters problemer. På samme måte som oppmerksomhet mot krysningspunktene mellom ulike dimensjoner av ulikhet først ble brukt til å påpeke intern variasjon blant «kvinner» og «svarte», kan det i dag bidra til å synliggjøre heterogeniteten blant «gutter». En slik bruk krever at en ser bort fra oppfatninger om at interseksjonell analyse skal reserveres for kvinner som opplever undertrykkelse med rase som en sentral komponent. På bakgrunn av kritikere som har ment at et interseksjonelt perspektiv tidvis inviterer til statiske analyser, har denne artikkelen argumentert for å supplere det med en særlig oppmerksomhet mot samspill mellom biografiske og historiske prosesser. Både fokus på betydningen av samspill mellom ulike dimensjoner av ulikhet, og fokus på prosesser over tid, kan tjene til å unngå homogenisering; altså å unngå å overse vesentlig variasjon innenfor store grupper.

Prosessuell interseksjonalitet innebærer å gjennomføre to typer komplekse analyser på en gang. Når det åpnes for at samspill mellom ulikhetsdimensjoner som er gradert av natur, og når historiske og biografiske prosesser tas med i betraktning, blir forståelsen av gutters problemer potensielt mer presis, men utvilsomt også mer krevende. Det er langt enklere å forstå verden ut fra todelinger på bestemte tidspunkt. Det enkle er ikke alltid det beste, men

det samme behøves her som ellers; kontinuerlig vurdering av når en gjør det for enkelt, og når analysen ikke bidrar med tiltrengt forenkling av kompleksitet.

Ved å ta utgangspunkt i det som i dag ofte blir definert som gutteproblemer – å gjøre det dårlig på skolen, å være skolelei, å fullføre lite utdanning og å havne i fengsel – har denne artikkelen illustrert hvordan spørsmål om sosiale posisjoner og prosesser kan analyseres samtidig. Prosessuell interseksjonalitet kan være en egnet motvekt mot statisk tenkning ut fra binære tverrsnitt. Videre utforskning av en slik teorikombinasjon kan tjene både til å gjøre det interseksjonelle blikk mer prosessuelt, og til å gjøre den sosiologiske fantasi mer interseksjonell.

Litteratur

- Abbott, Andrew 2016. *Processual Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Abbott, Andrew 1997. «Of time and space: the contemporary relevance of the Chicago school», *Social Forces* 75 (4): 1149-1182.
- Andersson, Mette 2018. «Race: a contested and travelling concept». I: Håkon Leiulfsrud og Peter Sohlberg (red.): *Concepts in Action*. The Netherlands: Brill.
- Areschoug, Susanna 2019. «Rural failures: representations of (im)mobile young masculinities and place in the Swedish countryside», *Boyhood Studies* 12 (1): 76-96.
- Backe-Hansen, Elisabeth, Kristine B Walhovd og Lihong Huang 2014. *Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner: en kunnskapsoppsummering*. Oslo: NOVA Rapport 5/2014.
- Bakken, Anders 2008. «Er kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner avhengig av klassebakgrunn og minoritetsstatus?», *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 8 (1): 85-93.
- Becker, Howard S. 1992. «Cases, causes, conjectures, stories and imagery». I: Charles C. Ragin og Howard S. Becker (red.): *What is a case? Exploring the foundations of Social Enquiry*. New York: Cambridge University Press.
- Choo, Hae Yeon og Myra Marx Ferree 2010. «Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities», *Sociological theory* 28 (2): 129-149.
- Christensen, Ann-Dorte 2019. «Maskuliniteter, magt og interseksjonalitet», *Politica: Tidsskrift for Politisk Videnskap* 51 (1): 19-38.
- Christensen, Ann-Dorte og Sune Qvotrup Jensen 2019. «Interseksjonalitet: begrepsreise, kritik og nytænkning», *Dansk Sociologi* 30 (2): 15-34.
- Christensen, Ann-Dorte, Jeppe Fuglsang Larsen og Sune Qvotrup Jensen 2017. «Marginalized adult ethnic minority men in Denmark: The case of Aalborg East». I: Chris Haywood og Thomas Johansson (red.): *Marginalized Masculinities*: Routledge.
- Christensen, Ann-Dorte og Birte Siim 2010. «Citizenship and politics of belonging – inclusionary and exclusionary framings of gender and ethnicity», *Kvinder, Køn & Forskning* (2-3): 8-17. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i2-3.28010>
- Collins, Patricia Hill 2015. «Intersectionality's definitional dilemmas», *Annual review of sociology* 41: 1-20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Connell, Ray W. 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Coston, Bethany M og Michael Kimmel 2012. «Seeing privilege where it isn't: Marginalized masculinities and the intersectionality of privilege», *Journal of Social Issues* 68 (1): 97-111. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2011.01738.x>
- Crenshaw, Kimberle 1989. «Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics», *The University of Chicago Legal Forum* 14: 538-554.

- Crompton, Rosemary 1989. «Class theory and gender», *British Journal of Sociology* 40 (4): 565-587.
- Davis, Kathy og Dubravka Zarkov 2017. «EJWS retrospective on intersectionality», *European Journal of Womens Studies* 24 (4): 313-320. <https://doi.org/10.1177/1350506817719393>
- Delamont, Sara 2000. «The anomalous beasts: hooligans and the sociology of education», *Sociology* 34 (1): 95-111. <https://doi.org/10.1177/S0038038500000079>
- Du Bois, William Edward Burghardt 2017. *The Souls of Black Folk*. Seattle: Amazon Classics.
- Elder, Glen H. (1974) *Children of the Great Depression: Social Change in Life Experience*, Chicago: Chicago University Press.
- Foucault, Michel 1977. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin.
- Grøgaard, Jens Brandi og Clara Åse Arnesen 2016. «Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner: Ulik modning?», *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 16 (2): 42-68.
- Gunnarsson, Lena 2017. «Why we keep separating the inseparable: Dialecticizing intersectionality», *European Journal of Womens Studies* 24 (2): 114-127. <https://doi.org/10.1177/1350506815577114>
- Hansen, Marianne Nordli 2011. «Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning», *Søkelys på arbeidslivet* 28 (3): 173-189.
- Hartman, Saidiya 2019. *Wayward Lives, Beautiful Experiments: Intimate Histories of Social Upheaval*. New York: Norton & Company.
- Hegna, Kristinn, Marianne Dæhlen, Ingrid Smette og Sabine Wollscheid 2012. «'For mye teori' i fag- og yrkesopplæringen – et spørsmål om målsettinger i konflikt?», *Tidsskrift for samfunnsforskning* 53 (2): 217-232.
- Herlofson, Katharina og Gunnhild Hagestad 2012. «Transformations in the role of grandparents across welfare states». I: Sara Arber og Virpi Timonen (red.): *Contemporary Grandparenting: Changing Family Relationships in Global Contexts*. Bristol: Policy Press.
- Hermansen, Are Skeie 2016. «Moving up or falling behind? Intergenerational socioeconomic transmission among children of immigrants in Norway», *European Sociological Review* 32(5): 675-689. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw024>
- Hjellbrekke, Johs og Olav Korsnes 2008. «Kjønn, familie og mobilitet». I: Karen Christensen og Liv Syltevik (red.): *Kvinnens arbeid*. Bergen: UNIPUB.
- Holland, Jack 2006. *A Brief History of Misogyny: The Worlds Oldest Prejudice*. London: Robinson.
- Jorba, Marta og Maria Rodó-Zárate 2019. «Beyond mutual constitution: The properties framework for intersectionality studies», *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 45 (1): 175-200. <https://doi.org/10.1086/703499>
- Katznelson, Noemi, Niels Ulrik Sørensen og Knud Illeris 2018. *Understanding Learning and Motivation in Youth*. London: Routledge.
- Mac an Ghail, Máirtín og Chris Haywood 2007. *Gender, Culture and Society: Contemporary Femininities and Masculinities*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Maguire, Meg og Stephen J. Ball 2011. «School-to-work transitions». I: Nancy Lesko og Susan Talburt (red.): *Keywords in Youth Studies: Tracing Affects, Movements and Knowledges*. Florence, KY: Taylor and Francis.
- McCall, Leslie 2005. «The complexity of intersectionality», *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 30 (3): 1771-800. <https://doi.org/10.1086/426800>
- Midtbøen, Arnfinn Haagensen og Jon Rogstad 2012. *Diskriminerings omfang og årsaker. Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv*. Rapport 1/12: Institutt for samfunnsforskning.
- Mills, C. Wright 1959. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Moi, Toril 2015. «Thinking through examples: What ordinary language philosophy can do for feminist theory». *New Literary History* 46 (2): 191-216.

- Møllegaard, Stine og Mads Meier Jæger 2015. «The effect of grandparents economic, cultural, and social capital on grandchildren educational success», *Research in Social Stratification and Mobility* 42: 11-19. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2015.06.004>
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Inge Henningsen 2018. «Guttepanikk og jentepress – paradokser og kunnskapskrise», *Tidsskrift for kjønnsforskning* 48(1-2): 6-28. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-01-02-02>
- Nordberg, Marie og Tomas Saar 2008. «Softarna, bråkstackarna og antipluggkulturen». I: Marie Nordberg (red.): *Maskulinitet på Schemat: Pojkar, Flickor ock Könsskapande i förskola ock skola*. Stockholm: Liber.
- NOU 2018. «Nye sjanser – bedre læring. Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp», *Norges Offentlige Utredninger*, 2019:3.
- NOU 2019. «Jenterom, gutterom og mulighetsrom: Likestillingsutfordringer blant barn og unge», *Norges Offentlige Utredninger*, 2019:19.
- Orupabo, Julia og Marjan Nadim 2019. «Men doing womens dirty work: desegregation, immigrants and employer preferences in the cleaning industry in Norway», *Gender, Work & Organization* 27 (3): 347-361. <https://doi.org/10.1111/gwao.12378>
- Pedersen, Helle Dalsgaard og Malene Gram 2018. «The brainy ones are leaving: the subtlety of (un)cool places through the eyes of rural youth», *Journal of youth studies* 21(5): 620-635. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1406071>
- Pettersvold, Mari og Solveig Østrem 2019. «Problembarna. Manualer og metoder i barnehage, skole og barnevern». Oslo: Cappelen Damm.
- Platt, Jennifer 1992. «Cases of cases ... of cases». I: Charles C. Ragin og Howard S. Becker (red.): *What is a case? Exploring the foundations of Social Enquiry*. New York: Cambridge University Press.
- Reisel, Liza, Are Skeie Hermansen og Marianne Takvam Kindt 2019. «Norway: ethnic (in)equality in a social-democratic welfare state». I: Peter A. J. Stevens og A. Gary Dworkin (red.): *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Revol, Mathias Killengreen 2014. *Innsattes levekår 2014: Før, under og etter soning*. Rapport 2015/47: Statistisk Sentralbyrå.
- Ritschard, Gilbert og Studer, Matthias (red.) 2018. *Sequence Analysis and Related Approaches: Innovative Methods and Applications*. Cham: Springer.
- Robinson, Ken 2016. *Creative Schools: The grassroots revolution thats transforming education*. London: Penguin.
- Rogstad, Jon 2016. «Hvorfor skal jeg ta utdanning når jeg uansett ender med å kjøre taxi?». I: Kaja Reegård og Jon Rogstad (red.): *De Frafalne*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Røthing, Åse 2014. «Kjønn, normer og identiteter i skolen». I: Janicke Heldal Stray og Line Wittek (red.): *Pedagogikk – en grunnbok*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sahlberg, Pasi og William Doyle 2019. *Let the children play: How more play will save our schools and help children thrive*. Oxford University Press, USA.
- Scott, Eric og Jaak Panksepp 2003. «Rough-and-tumble play in human children», *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression* 29 (6): 539-551. <https://doi.org/10.1002/ab.10062>
- Scott, John 1996. *Stratification and Power*. London: Polity.
- Scott, John og Ann Nilsen 2013. *C. Wright Mills and The Sociological Imagination: Contemporary Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Scott, James C. 2017. *Against the Grain: A Deep History of the Earliest States*. New Haven: Yale University Press.

- Shammas, Victor L., Sveinung Sandberg og Willy Pedersen 2014. «Trajectories to mid-and higher-level drug crimes: Penal misrepresentations of drug dealers in Norway», *British Journal of Criminology* 54 (4): 592-612. <https://doi.org/10.1093/bjc/azu017>
- Skarpenes, Ove og Rune Sakslind 2019. «Educational experiences and perceptions of occupational hierarchies: The case of the Norwegian working class», *Scandinavian Journal of Educational Research*. <https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1639814>
- Spiegelhalter, David 2019. *The Art of Statistics: How to Learn from Data*. London: Pelican.
- Staunæs, Dorthe 2003. «Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification», *NORA: Nordic journal of womens studies* 11 (2): 101-110. <https://doi.org/10.1080/08038740310002950>
- Stefansen, Kari, Ingrid Smette og Åse Strandbu 2018. «Understanding the increase in parents involvement in organized youth sports», *Sport, Education and Society* 23 (2): 162-172. <https://doi.org/10.1080/13573322.2016.1150834>
- Tinkler, Penny og Carolyn Jackson 2014. «The past in the present: historicising contemporary debates about gender and education», *Gender and Education* 26 (1): 70-86. <https://doi.org/10.1080/09540253.2013.875131>
- Vogt, Kristoffer Chelsom 2016. «The post-industrial society: from utopia to ideology», *Work, Employment & Society* 30 (2): 8-23. <http://doi.org/10.1177/0950017015577911>
- Vogt, Kristoffer Chelsom 2017. *Men in Manual Occupations: Changing Lives in Times of Change*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: Nordic Open Access.
- Vogt, Kristoffer Chelsom 2018. «Svartmaling av gutter». *Norsk Sosiologisk Tidsskrift* 2 (2): 177-193. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-01-06>
- Vogt, Kristoffer Chelsom 2019a. «Barn og unges hverdagssteder i endring», *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)* 3 (3): 8-23. <https://doi.org/10.7577/njcie.3293>
- Vogt, Kristoffer Chelsom 2019b. «The extended family in transitions to adulthood: a dynamic approach», *Journal of Youth Studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1663799>
- Ward, Michael Rhys Morgan 2015. «The chameleonisation of masculinity: Jimmy's multiple performances of a working-class self», *Masculinities & Social Change* 4 (3): 215-240. <http://dx.doi.org/10.17583/mcs.2015.1657>
- Williams, Christine L. 2013. «The glass escalator, revisited: gender inequality in neoliberal times, SWS feminist lecturer», *Gender & Society* 27 (5): 609-629. <https://doi.org/10.1177/0891243213490232>
- Willis, Paul. 1977. *Learning to Labour: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. Aldershot: Ashgate.
- Yuval-Davis, Nira 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. London: Sage.